

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

TREDIE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

Dr. phil., Sognepræst.

SJETTE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS UNIV. BOGHANDL. G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1887—89.

Efterretninger om Hr. Gert Slewert.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

Denne Mand, hvem den lutherske Reformations Indførelse i Flensborg særlig skyldes, var født i Campen, en i sin Tid berømt Handelsstad i den nederlandske Provins Over-Yssel. Hans Fader hed Lambert, Moderen Margrete. Han havde flere Sødskende, af hvilke to Brødre gik til Reval og døde der; af hans fire Søstre blev de tre Beghiner-Nonner. Selv blev han, efter at have studeret en Tid, Munk i Augustiner-Klosteret i Magdeburg. Ved Læsning af Luthers Skrifter og vel ogsaa ved Berøring med andre, der vare grebne af Evangeliet, foregik her saa stor en Forandring i hans Sindsretning, at han aflagde Munke-dragten og besluttede at tjene Gud paa en anden og frugtbarere Maade ¹⁾).

Det er os ikke bekjendt, hvem der har anbefalet Gert Slewert ²⁾ til Hertug Christian, der som sin Faders, Kong Frederik I's, Statholder i Hertugdømmerne øvede megen

¹⁾ O. H. Møller. Hist. Nachricht von den königl. Pröbsten in Flensburg. Den i Schles.-Holst. Provinzialberichte 1826, S. 605—9, meddelte Biografi af »Gerhard Seward» er i alt væsentligt kun et Optræk af Møllers Meddelelse i anf. Skr.

²⁾ Saaledes skriver han selv sin Navn (se Sejdelin, Diplom. Flensborg, II, 641, 719). Dog skriver han sig ogsaa undertiden: Stewart.

Indflydelse paa Reformationens Gang i Sønderjylland. Men det siges, at det var Hertugen, der indkaldte ham og fik ham ansat som evangelisk Prædikant ved S. Nicolai Kirke i Flensborg. Efter sigende skal Slewert have holdt sin første Prædiken i denne Kirke 1ste Søndag i Advent 1526. Naar der imidlertid tillige siges, at det var den 30te November, da er derved at mærke, at 1ste Adv. Søndag hverken i dette eller i de omgivende Aar faldt paa den 30. November. Den følgende Søndag skal han have holdt evangeliske Prædikener i Flensborgs to andre Sognekirker (Vor Frue og S. Johannis) ¹⁾. Men forøvrigt vide vi lidet eller intet om hans første Virksomhed. I den samtidige Beretning om Graabrødrenes Uddrivelse af deres Kloster i Flensborg (1528) findes ingen Antydning om, at Gert Slewert skulde haft Haand med i denne Sag. Ligeledes forekommer hans Navn, saa vidt vides, ikke i de Religionsforhandlinger, der ved samme Tid førtes i Flensborg af Bugenhagen, Herman Tast o. a. med Sværmeren Melchior Hofmann ²⁾. Det første sikre Vidnesbyrd, vi have, om at Slewert har levet og virket i Flensborg, findes i et Brev af 21. April 1531, hvorved en Borger sammesteds tilstaar, at han af Stadens Raad har modtaget 150 Mark lybsk tillaaens, der hørte til et Vicarie i S. Nicolai Kirke, hvilket Sognepræsten ved samme Kirke, Hr. Gert, nu har i Besiddelse ³⁾. Af et senere Brev ses ogsaa, at hans Løn tildels bestod i Indtægten af et Par af de gamle Alterlen eller Vicarier (Trinitatis Alter i S. Nicolai Kirke og S. Knuds Alter i Vor Frue Kirke) ⁴⁾.

¹⁾ Da Möllers Kilde for denne Efterretning er en Notits hos Helvaderus i hans Sylva chronol. circuli Balth. p. 78, kan den neppe regnes blandt de nagelfaste.

²⁾ F. O. zur Linden, Melchior Hofmann, ein Prophet der Wiedertäufer. Haarlem 1885.

³⁾ Sejdelin, Dipl. Flensborg. II, 236.

⁴⁾ Sejdelin, a. Skr. II, 502. Af et Brev smst. S. 736—7 ses, at der ogsaa var tillagt ham Korn af den kgl. Mølle i Flensborg.

Sandheden tro maa vi altsaa tilstaa, at vi intet vide om de Kampe, Hr. Gert Slewert har haft at bestaa, inden der blev grundet en fast evangelisk Kirkeorden i Flensborg. Men at han har nydt Anseelse som en dygtig Mand, ses deraf, at han var en af de syv slesvigske Prædikanter, som vare indkaldte for at arbejde med paa Kirkeordinansen, og hvis Navne derfor findes under den latinske Udgave af dette kirkelige Lovarbejde (1537)¹⁾. Endvidere kan fremhæves, at Slewert er den første evangeliske Lærer, hvem Kirkevisitationen i Flensborg-Bredsted Provsti vides at have været overdraget. Endnu findes i Flensborg Provstiarkiv en af ham indrettet Bog, hvori han har indført Optegnelser om Præstekaldenes Tilliggende og Indtægter²⁾. Den begynder med Aaret 1538 og er affattet det plattyske Sprog, som Gert Slewert altid benyttede — i alt Fald i alt skriftligt, der haves fra hans Haand. Men af hans Optegnelser fremgaar, at Sproget paa Landet i Flensborg Provsti har været dansk. Om han selv nu har gjort sig den Ulejlighed at lære Folkets Sprog, maa vi lade staa hen. Den store Mængde af Tydskere og Nederlændere, som fik Ansættelse som Præster og Provster i Sønderjylland efter Reformationen, tyder ikke paa, at nogen, der havde noget at sige, havde Sands for Folkets Tarv eller Ret i sproglig Henseende.

Efter at Christian III paa Landdagen i Rendsborg i Begyndelsen af Marts 1540 havde faaet friere Hænder i Ordning af Kirkevæsenet, fik Slewert under 1ste April s. A. en kgl. Instruction for sin Virksomhed som »Superintendent«, idet hans Visitationsdistrikt ogsaa udstraktes

¹⁾ Cragii Annal. ed. Gram. Addit. p. 87.

²⁾ Jeg har i sin Tid selv haft denne Bog iil Gjennemsyn. Et Uddrag af den findes trykt hos Nic. Johannsen, Ein Versuch das Canonische Recht, in so ferne es für die Protestanten brauchbar ist, mit den eigenen Worten der Kirchen-Gesetze für die Herzogthümer Schleswig u. Holstein zu belegen. II, 105 ff.

til Tønder Amt¹⁾. Samtidig fik hans Kollega Hr. Nicolaus Johannis (Hatherslebiensis), Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Flensborg, Instruction som Superintendent i Sønderborg og Nordborg Amter (Sundeved, Als og Ærø), et Hverv, som han dog snart efter maatte opgive, da der fra dansk Side skete Indsigelse imod, at Als og Ærø bleve dragne fra deres gamle Forbindelse med Fyns Stift²⁾. — Tønder Provsti afgav Slewert atter 1543³⁾; men Flensborg-Bredsted Provsti beholdt han, saa længe han levede.

Ved Kongebrev af 6. Januar 1541 blev det overdraget Hr. Gert Slewert i Forening med de to andre Kirkeherrer (Sognepræster) i Flensborg at begive sig til Klostrene i Løgum og Ry og reformere dem i evangelisk Aand⁴⁾. Da Ry eller Ryde Kloster laa i Brarup Sogn i Flensborg Provsti — paa den Plads, hvor Slottet Lyksborg siden opførtes⁵⁾ — blev det stadige Overopsyn dermed overdraget Hr. Gert Slewert. Det er dog urigtigt, naar man har kaldet ham Klosterets »Abbed«, da der var en særlig Abbed, — i en Række Aar Hans Hildebrand, en hæder-

¹⁾ Sejdelin, Dipl. Flensborg. II, 297—301.

²⁾ Se Ny kirkehist. Saml. IV, 487. Naar Originalemplaret af Hr. Nic. Johannis's Bestalling findes i Gehejmearkivet, ligger deri vistnok en Antydning af, at han har maattet levere den tilbage. Siden forekommer han dog atter som Provst, men kun i Sundeved. Om de senere Stridigheder mellem Frederik II og hans Moder, Dronning Dorothea, om den gejstlige Overhøjhed over dette Landskab findes ret interessante Oplysninger i Aarsberetninger fra Gehejmearkivet III, 22—3. 28. Jvfr. Slesv. Provindsial-efterretninger: IV. 512 ff.

³⁾ Møller, Hist. Nachr. von den Kgl. Pröbsten in Flensburg, S. 4.

⁴⁾ Sejdelin anf. Skr. II, 304. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. II, 740—53. IV, 489.

⁵⁾ Med Ry Kloster var Brarup Sognekald forbundet og betjentes af en Klostermand, hvorfor det fik Navnet Munkbrarup (se Nic. Johannsen, Canon. Recht II, 106: »De Wedemstede tho Braderups tho dem Kloster, vnd dat Karspel werth uth dem Kloster versorgeth«, skriver Slewert i sin Visitatsbog).

lig Mand, der i sine Velmagtsdage havde opretholdt en Skole i Klosteret for unge Mennesker¹⁾, men i sine ældre Aar synes at have haft Vanskelighed ved at regjere de Personer, som Kongen fra Tid til anden havde forundt Ophold i Klosteret, men hvis Levned ikke svarede til, hvad man kunde kræve af Folket, der havde lovet at underkaste sig en klosterlig Orden²⁾. 1553 indsendte Hans Hildebrand gennem Hr. Gert Slewert en Ansøgning til Kongen om Entledigelse fra sit Embede, da hans Kræfter ikke længer slog til; men Kongen svarede, at han helst saa, at Abbeden blev i sin Stilling, saa længe det paa nogen Maade var ham muligt. Dermed gik det hen i nogle Aar; men 1557 maatte Slewert paa den gamle og svage Mands Vegne skrive til Kongen, at nu kunde han ikke mere forestaa Embedet, men var villig til, om Kongen vilde udnævne en anden from og gudfrygtig Mand til Klosterets Forstander, da at sætte denne ind i alle Klosterets Anliggender, særlig med Hensyn til dets Skove, Gods og Fæstere³⁾.

At Abbeden nu endelig har faaet sin Afsked, maa vistnok antages. Hr. Gert Slewert selv begyndte nu ogsaa at trættes ved det ham overdragne Tilsyn med Klosteret, da hans Virksomhed ikke blot strakte sig til det kirkelige, men tillige omfattede de økonomiske Forhold og navnlig et vistnok vidtløftigt og vanskeligt Regnskabsvæsen. Under disse Forhold indgav han Ansøgning til Kongen om Fritagelse for dette Hverv, idet han henviste til sin Alder og Svagelighed og til at hans Præsteembede led for meget ved disse verdslige Gjøremaal. At hans Ansøgning er bleven bevilliget, fremgaar af følgende Skrivelse:

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. IV, 685—6. Muhlius, De reform relig. in Cimbria, p. 43—4.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 554.

³⁾ Sejdelin, Dipl. Flensborg. II, 573. 718—19. Til Klosteret hørte ogsaa et Teglværk, hvor der forarbejdedes Sten til Salg (Kirkehist. Saml. 3. R. I, 94).

Dorchluchtigester koningk, hochgeborne furste, aller gnedichster here, negest vnderdenigster erbedinge mynes innigen gebedes durch Christum tho Gade deme almechtigen vor j. k. ma. stede woluarth vnde gelucklyker fred-samer regeringe, do jck gantz demödichlyken vnde vlitigen bedancken jr koⁿ. mat., dat. jw. k. ma. gnedigster thoneginge hefft angesehen vnde my nicht alleyne van der administration des closters Ruycloster, de my mynes olders vnde swacheit vnde sust myner rechten eskinge vnde predige amptes haluen vast beswerlich vnde moyesame gewesen, erlediget, sunder ock myt der langen reysse, de jck myner rekenscup¹⁾ haluen an j. k. ma. scholde gedan hebbe, gnedigst vorschoneth vnde enthauen hebben, worumme jck itzegez tydt by jegenwerdigen des closters scriuer, Thomas Jacobsen, dat suluige alles, so by my tho j. k. ma. besten bith her tho in guder bewaringe gelegen vndt na ludt j. k. ma. rente mester quitancien (vthgenamen wes de erbare Bartram van Aleuelde in des closters jnuentario entfangen hefft van my, des jck j. k. ma. eyn exemplar tho schicke), so my in myner jungesten rekenscup anno 60, 26. Aprilis tho Arhuuss van syner erbarheit is my ouerantwerdet worden, van twier jaren jnkumpst vnde vtgyfft vorouert is, j. k. ma. in vnderdenicheit tho schicke myt sampt deme, so van den jungesten jare vorgegangen hefft mögen voröuert vnde gesparet worden, dar tho ock dat jnuentarium van dem jngedönte des closters, tho wetende was noch jm closter jwer k. ma. thom besten gebleuen. Bidde der haluen gantz demödigen, als j. k. ma. in erhem latesten scriuende my gnedichliken anteyket, eynt nöafftige quitancien wolde werden laten, vnde sulckes vnde andere j. k. ma. milde vnde mannichuoldige begnadinge jn gantzer vnderdenicheit myt mynem andechtigen gebede tho Gade vnde sunst allen mögelyken deenst

¹⁾ Nemlig Regnskabet over Oppebørslerne ved Ry Kloster.

wedder vmme gerne vordene, dat Godt erkenne, in wilckers gnedichsten schutz j. k. ma. vnde des gantzen rykes heill vnde woluarth jck van herten beuele. Datum Flensborch anno 61, 23. May.

Iwer K. Ma.
vnderdenigste vnde plichtwilliger vndersate
Gerardus Slewart,
Pastor tho Flensborch.

Udskrift: Deme durchluchtigesten grothmechtigisten vnd hochgebaren ffursten vnd heren, heren Friederichen dem anderen tho Dannemarken Norwegen (etc.)¹⁾.

Dette Brev viser, at Klosteret er blevet lagt ind under Flensborg Amt, som Bertram v. Ahlefeld paa den Tid forestod. Denne lod da Klosterets Ejendomme bestyre af en Foged. Som saadan nævnes 1566 »Jørgen, Foged i Ryde Kloster«²⁾. Naar O. H. Møller i sin Bog om Provsterne i Flensborg ytrer, at han har fundet Hr. Gert Slewert endnu 1568 fungerede som Overtilsynsmand over Klosteret, saa maa vi af Mangel paa Kjendskab til hans Kilde lade denne Efterretning staa ved sit Værd.

Om Slewerts præstelige Virksomhed i Flensborg berettes i en nyere Biografi af ham³⁾, at »han var meget afholdt af sin Menighed og højt æret af Byens Magistrat, der efter den Tids Skik som en særlig Hædersbevisning tildelte ham Borgerret i Staden, og spurgte ham til Raads i alle Kirke- og Skolesager.« Da han imidlertid ikke blot var Sognepræst, men ogsaa Provst, kunde Byøvrigheden jo ikke godt undgaa at spørge ham til Raads i slige Sager, saa det var vel noget, der fulgte af sig selv. Imidlertid er der intet, der vidner om, at Slewert ikke skulde

¹⁾ Original i Gehejmearkivet.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 724.

³⁾ Schlesw.-Holst. Provinzialberichte 1826, S. 609.

have været æret og anset. Tvertimod; da saaledes en Borger i Flensborg, Jochim Titing den ældre, 1554 oprettede et Legat for fattige, bestemte han, at han i sin Levetid selv vilde uddele det, siden skulde Hr. Gert Slewert have Bestyrelsen deraf; men efter dennes Død skulde baade Hovedstol og Renter falde tilbage til Legatstifterens Arvinger¹⁾. Det var, som om der ingen anden fandtes, til hvem den gamle Borgermand kunde have den Tillid, at han vilde uddele Legatet paa rette Maade. — Præsten Thomas Atzersen fra Stenbjerg i Angel, der levede sin sidste Tid i Flensborg, overdrog kort før sin Død (1553) Hr. Gert Slewert med nogle Mænd af Borgerskabet at fuldbyrde hans Testament, ifølge hvilket han bestemte en for den Tid betydelig Sum til Understøttelse af studerende og andre fattige. Den under 3. Novbr. 1553 udfærdigede Fundats for dette Legat, der endnu tildels er virksomt, maa sikkert antages forfattet af Slewert²⁾.

Om en af de Kapellaner, som i Slewerts Tid virkede ved S. Nicolai Kirke i Flensborg, Hr. Marcus, berettes, at han d. 18. Maj 1563 »siner Swermerye halven by Sonnenschyn uth der Stadt musste«³⁾. Men vi savne Efterretning om, hvorledes Slewert har stillet sig i denne Sag, der ikke kunde andet end berøre ham. Derimod vide vi, at han har været virksom ved Fjernelsen af et Par uværdige Præster i Langhorn, der hørte under hans Provsti⁴⁾.

Under 9. Okt. 1557 skrev Kong Christian III til Amtmand Jaspas Rantzow i Flensborg: »Det er blevet os berettet af vor Raad, Andreas Barby, at der ikke bliver handlet saaledes med Kirkernes Gods, Rente og Indkomster i vort Amt Flensborg, som der burde og er fornødent til Kirkernes Tarv. Eftersom nu saadant fremtidig vil blive

1) Sejdelin, Diplom. Flensborg II, 593.

2) Sejdelin, a. Skr. II, 574 f. 578 ff.

3) Jensen, Kirchliche Statistik, S. 873,

4) Sejdelin, anf. Skr. II, 548 f. 639 f. 644.

Sognefolkene til Besvær og Kirkerne til Skade, med mindre det forekommes ved et bedre Tilsyn, saa er det vor naadige Begjæring og Befaling til dig, at du tillige med Provsten vil lade føre Tilsyn med Kirkeregnskaberne, da Provsten alene ikke kan overkomme det (weil der Probst den Sachen allein zu schwach), og i det mindste sende Amtsskriveren med, naar Kirkeregnskabet aarlig skal foregaa, for at Manglerne desto bedre kunne afhjælpes, og Forvanskning af Kirkernes Gods og Indkomster forebygges ¹⁾.«

Vi maa lade det staa hen, om dette Brev indeholder en Dadel over Hr. Gert Slewerts Virksomhed eller blot den Kjendsgjerning, at det, nu han blev ældre, blev ham for besværligt ene at overkomme Optagelsen af de mange Kirkers Regnskaber, især da det er rimeligt, at Mangel paa Kyndighed i det danske Sprog har gjort det vanskeligt for ham at trænge til Bunds i de locale Forhold, saaledes som vi udtrykkelig finde det udtalt af en samtidig Provst i Gottorp Provsti ²⁾. At Befolkningen har benyttet sig af Forholdene til sin Fordel, synes i ethvert Tilfælde at fremgaa af en kgl. Befaling af 30. August 1574 — nogle Aar efter Slewerts Død — til Beboerne af Flensborg Amt, hvori det paalægges dem at yde Kirkerne og Kirketjenerne de disse tilkommende Ydelser in natura. De forskjellige oprettede Kontrakter, hvorved Ydelserne vare omsatte i Penge, til stor Skade for Kirkerne og Sognepræsterne, bleve erklærede for ugyldige; hvorhos det samtidig bestemtes, at Visitationsomkostningerne skulde formindskes og Stolestade-Stridigheder (hvormed Provsterne formodentlig hidtil havde været besværede) afgjøres til Tinge ³⁾.

¹⁾ Sejdelin, anf. Skr. II, 755.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 678.

³⁾ Falck, Sammlungen III, 369—71.

Hr. Gert Slewert siges i nogle Beretninger at være død d. 30te November 1570¹⁾. Efterfølgende Brev fra Amtmanden i Flensborg, hvori hans Død omtales og en Eftermand for ham foreslaaes, tyder dog paa, at hans Død snarest er indtruffen nogle Dage senere:

Durchlaughtigster grotzmechtigster hochgeborner fürst, allergnädigster koningk vnd herr, e. k. mait. sein mein vnderthenigste vnd gantz gehorsame dienste hogestes vormogens zuuorn an bereit. Allergnädigster koningk vnd her, e. k. mait. kan ick vnderthenigst [nicht] vnvormeldet sein lassen, dass Godt der almechtige den erwerdigen vnd andechtigen Ern Gerhardo Sleffwart, etwan pastor vnd probst alhir S. Nicolai Kirchen, auss diesser welt jammer vorschener weinig tagen zu sich in die ewige rue vnd freude (deren seelen Godt gnedichligen geruwen wolt) genommen. Nun is an deme, dass etzliche kirchen ditz iar durch ihme visitirt sein wordhen, einsteils auch, welin (o: weil) er zw hogem alter gekommen vnd oft mit leibs schwachheit vberuallen, vnvisitirt geblieben, vnd do Godt sein lebent langer gefristet vnd erhalten, hetten e. k. mait. seiner gelegenheit vnd schwachheit ansehen vnd ein andere vorordnung der kirchen gnedigst thuen müssen. Welinn dhan nach gedachten Ern Gerhardum dotlichen abgange vonnotten sein will, das ein andere gelerter vnd vornemer man de visitation vnd einsehung widerumb aufgetragen vnd ein vorwaltung eingedhann wirt, darmit dieselbigen dennoch nach altem christlichen hergebrachten gebrauch vnd nach guten publicirten kirchen ordinantz vnd satzung, auch die leute in gueter disciplina vnd cristlicher concordia erhalten vnd bleiben mughen.

Derohalben kan e. k. mait. ich vnderthenigst nicht barghen, dass alhir ein gelarter man mit namen M. Johannes Meier pastor zw vnsera leuen frawen ist, wie dhan

¹⁾ Møller, Die kgl. Pröbste in Flensburg, S. 4.

e. k. mait. solchs vf e. k. mait. geluchlig alhir ankumpst auss seine contionibus vnd predige gnedigst anhoren vnd vornemen werden, zu deme e. kon. mait. ich nach meinem einfacht bedenckenn vnderthenigst will gerathenn haben, dass gedachter M. Joannes Meier zu einem probst widerumb gnedigst eingesetz vnd vorordnet, vnd die vorwaltung vnd visitationes der kirchen, darzu er duchtig zu sein genochsam erkandt wirdt, ihm gnedigst vberantwortet vnd eingedhaen. Will doch solchs alles in e. kon. mait. gnedigst bedencken vndherthenigst heimgestellet sein lassen. Wormit e. kon. mait. ich Godt dem almechtigen in langer frischer leibs gesuntheit in allen hocheiden koninglichen vnd furstlichen regimenten getrewlig zu erhalten thue empfhelen, vnd bin derselben zudienen gantz vnderthenigst vnd gehorsam. Datum Flensburgk den 14. Decemb. ao. etc. lxx.

E. kon. mait.

vnderthenigster vnd gehorsamer diener
Bartram von Aleueldt.

Udskrift: Dem durchleugtigsten, grotzmechtigsten, hochgebornenn fürstenn vnd herrn, herrn Friderichen dem andern zw Dennemarcken, Norwegen (etc.).

Om Hr. Gert Slewert er endnu kun at tilføje, at han var gift med Anna, Datter af Diderik Guldsmid, Borger i Flensborg, og at han med hende havde flere Børn, hvoraf dog kun kjendes to Døtre, nemlig Maria, der blev gift med M. Sebastian Schrøder, Rektor ved Latinskolen i Flensborg og senere hen Sognepræst ved S. Nicolai Kirke og Provst i Flensborg Provsti († 1593); samt Elisabeth, der blev gift med Byskriver Jørgen v. d. Beken i Flensborg ¹⁾.

¹⁾ Møller, a. Skr., S. 4. Schlesw.-Holst. Prov, Ber. 1826, S. 609.